

Risicanalys och riskhantering i Växtodlingsföretag - V1146028

Patrick Petersson
Håkan Rosenqvist
Carl-Johan Nilsson

Bakgrund

Jordbrukare har alltid levt med risker, och då framförallt produktionsrisker som t.ex. variation i skördeutfall vad gäller både kvalitet och kvantitet. Pågående och framtida klimatförändringar kan mycket väl öka dessa skördevariationer. Med en mer avreglerad och global marknad för avsalugrödorna har prisrisken i jordbruket blivit mer betydande, genom ökade rörelser i spannmåls- och oljeväxtpriser efter år 2006. Samtidigt har marknadspriset på mark ökat utan att betalningsförmågan från jordbruksdriften följt med i samma grad. Utlåningen till privatägda lantbruk har ökat kraftigt de senaste 10 åren. Med högre marknadsvärden är dock soliditeten konstant på ca 70-80 procent obeaktat latent skatteskuld, men spridningen är stor. I ett historiskt perspektiv har vi under senare år upplevt en låg räntenivå, vilket betyder att även måttliga räntehöjningar idag kan innebära stora förändringar av företagets räntekostnader. I Danmark har också en stark ökning av markpriser skett tidigare, men till skillnad från Sverige har dessa sjunkit dramatiskt under senare år.

Med ökad risk i lantbruket, framförallt pga. ökad prisrisk, har behovet av att bedöma och hantera ekonomisk risk ökat. Med ökad risk bör också behovet av soliditet öka i företaget.

Verktyg för att hantera risk har funnits sedan länge. Som lantbrukare kan risker i vissa enskilda grödor och driftsgrenar delvis utjämnas genom att olika grödor och driftsgrenar med olika egenskaper odlas resp. drivs. Ett sätt att hantera ränterisken är att binda räntan på olika löptider eller anpassa skuldsättningsnivån i företaget. Då tillväxt ofta sker med lånat kapital, påverkar storleken och tillväxten indirekt risknivån. Avtal om säkring av avsalupriser på grödor vid framtida leverans har blivit mer aktuellt efter kraftiga prissvängningar på jordbruksprodukter.

Projektet syftar till att bedöma de risker som lantbrukare har. Med bedömning av dessa risker syftar också projektet till att analysera hur användning av tillgängliga riskreduceringsverktyg påverkar bedömd risk, samt att utreda om användande av nyckeltal kan beskriva ett lantbruksföretags risksituation.

Material och metoder

Studien har genomförts som en fallstudie på fjorton verkliga växtodlingsföretag och utgår från verkliga bokslut samt kompletterande uppgifter om företagen. Fallföretagens utfall åren 2006 tom. 2010 har kartlagts och därefter har känslighetsanalyser gjorts, genom att förutsättningar ändrats, för att undersöka deras förmåga att klara av risk.

För att uppnå ett till viss del generaliserbart resultat har studiens avgränsas till att omfatta endast renodlade växtodlingsföretag. Sysselsättningen i dessa företag kommer huvudsakligen från växtodlingen, och endast en begränsad del av sysselsättningen kommer från andra verksamheter. Personliga risker t.ex. sjukdom och institutionella risker t.ex. EU jordbrukspolitik, har inte analyserats, utöver förändringar av gårdsstöden. Fokus har lagts på produktionsrisk, prisrisk och finansiell risk.

Analyser av företagets förmåga att hantera risk har gjorts dels utifrån verkligt utfall och dels genom att valda variabler varieras för företagen:

- Skördenivåer
- Gröddiversifiering
- Avsalupriser
- Låneränta
- Soliditet
- Lönsamhet

Förändringen av företagets resultat och likviditet har analyserats genom att en eller flera av variablerna ovan varierats. Olika variablers grad av påverkan på företagets totala risk har undersökts jämte påverkan av olika strategier för riskreducering.

För varje fallföretag har efterkalkyler upprättats utifrån inhämtade uppgifter från bokföring, växtodlingsplaner och intervjuer. Efterkalkylerna har sammanställts i driftsplaner, kassaflödesanalyser och balansräkningar. Genom att koppla samman driftsplaner för åren 2006 tom 2010 för samtliga företag med kassaflödesanalyser för respektive företag kan likviditetsflödena i företaget analyserats. Driftsplanen används fram till resultat före avskrivningar där detta resultat får vara början på kassaflödesanalysen.

Analysen sker i flera steg:

1. Analys av verkligt ekonomist utfall för fallföretag 2006 tom. 2010.
 - A. Endast med justering av marknadsvärde på tillgångar.
 - B. Med standardiserat privatuttag/skatt, investeringsnetto, räntestat och soliditet.
2. Analys av ekonomist utfall för fallföretag 2006 tom. 2010 vid ändrade förutsättningar och vid användande av olika riskreduceringsverktyg.
3. Analys av hur olika nyckeltal kan förutsäga kommande ekonomiska utfall för fallföretagen dvs. vilka nyckeltal kan beskriva risken för sämre ekonomiskt utfall i framtiden.

I samband med punkt 2 ovan har en generell undersökning gjorts av prissäkring på börser under 2006 tom. 2014. Denna undersökning har sedan utgjort underlag till analysen av prissäkring som riskreducering för fallföretagen 2006 tom. 2010.

För varje fallföretag har en överslagsmässig värdering till marknadsvärde skett av företagets tillgångar utifrån 2011 års prisnivå. Värdering har skett i diskussion med lantbrukaren. Vid standardisering av privatuttag har detta satts till 330 000kr per person (ägare), varav ca hälften ska utgöra skatt och sociala avgifter. Vid två arbetande ägare har det dubbla tagits upp som privatuttag. I analyser har också kassaflödesanalysens nettoinvesteringar justerats så fallföretagens resultat kan jämföras. Nettoinvesteringar har då ersatts med en rimlig värdeminskning på tillgångar. Maskininventarier har värderats utifrån anskaffningsvärde i inventarieförteckning med en minskning med 8 % på restvärde varje år, vilket också utgör värdeminskningen det året. Bokföringens värdeminskning har ersatt nettoinvesteringar för byggnadsinventarier, byggnader, markinventarier och markanläggningar. I många analyser har låneräntan för fallföretagen standardiserats utifrån räntestatistik från landshypotek. Vid lägre soliditetsnivåer, 30 % exkl. latent skatteskuld och neråt (soliditet 1), har en högre marginalränta beaktats.

Vid utvärdering av ekonomist utfall för fallföretagen har i huvudsak två utgångspunkter används. Första utvärderingen utgår ifrån fallföretagens resultat före avskrivningar och dessas variation. Andra utvärderingen har i mindre grad skett genom jämförelse av absoluta tal och dessas variation. Istället har analysen utgått ifrån om ett positivt resultat efter de olika nivåerna erhållits, dvs. hur långt räcker resultat före avskrivningar det enskilda året. Nivåerna har i analyser prioriterats efter följande ordning, från viktigast till mindre viktig:

1. Räntor
2. Privatuttag

3. Nettoinvesteringar

Vissa år räcker kassaflödet till räntor, privatuttag och nettoinvesteringar. Sämre år kanske man bara täcker räntor och privatuttag. Riktigt dåliga år kanske man inte ens täcker räntekostnader. Det är då tänkt att utifrån fallföretagets förutsättningar beskriva risken för ett dåligt utfall.

Olika nyckeltals förmåga att beskriva företagets risksituation analyseras. Nyckeltal som undersöks är:

- Soliditet 1
- Soliditet 2
- Kassalikviditet
- Balanslikviditet
- Maskinkapital/ha
- Vinstmarginal
- Ränteteckningsgrad
- Självfinansieringsgrad
- Räntor i förhållande till omsättning
- Räntor och arrende i förhållande till omsättning
- Räntor i förhållande till spannmåls ekvivalenter
- Räntor och arrende i förhållande till spannmåls ekvivalenter
- Ökning av fast egendom minskat med nettoförändring lån

För varje företag och undersökt år beräknas dessa nyckeltal. Nyckeltalet utvärderas sedan genom att nyckeltalets värde jämförs med nästkommande års utfall i kassaflödesanalysen. På detta sätt bedöms vilken tillämpning dessa nyckeltal bör kunna ha för att bedöma ett företags risksituation.

Resultat

Fallföretagen är hämtade från Skåne (8st), Västergötland (3st) och Östergötland (3st).

För alla företag har kassaflödesanalyser gjorts som beskriver hur resultatet disponerats. I de första analyserna har inga justeringar eller standardiseringar gjorts. Kassaflödena har som medeltal över perioden i många företag kunnat täcka alla kostnader dvs. räntor, privatuttag och nettoinvesteringar. Två av företagen har investerat i mark eller skog till sådana belopp att de inte kan täckas av kassaflödet under perioden, något som är helt normalt vid stora investeringar. Fyra av företagen har dock inte kunnat täcka nettoinvesteringar exkl. mark och skog som gjorts under perioden.

Inget företag har haft problem med att betala räntor med erhållna kassaflöden under undersökta år. Fem företag har dock upplevt ett år där kassaflödet inte täckt privatuttaget helt och samtidigt inte gett något kassaflöde över till nettoinvesteringar. Tre företag har under perioden inte någon gång upplevt negativt kassaflöde efter alla kostnadsposter. Med standardiserat privatuttag och investeringsnetto blir utfallet något bättre. I kassaflödesanalysen får den finansiella risken ganska stor betydelse och därmed också om marken som brukas är ägd eller arrenderad.

I ett första steg att undersöka fallföretagens förmåga att hantera risk har utfallet för fallföretagen prövats utifrån olika stor soliditet (exkl. latent skatteskuld). Soliditeten är justerad genom att den ändrats i intervallet 0-80%, då tillgångar värderats till marknadsvärde. För att resultaten ska kunna jämföras mellan fallföretagen har låneränta, privatuttag och nettoinvesteringar standardiserats i denna analys. Vissa av företagen skulle något av de fem undersökta åren inte kunnat betala alla räntor med endast kassaflöde från driften, vid soliditetsnivåer under 50-60% vid periodens ingång, dvs. ca 20-30% räntebärande skulder. Vid högre prövade soliditetsnivåer vid femårsperiodens ingång kan dock alla företag betala räntor alla år. För fallföretag med enbart arrenderad mark eller stor del arrenderad mark blir belåningsgraden av mindre betydelse, då arrendekostnaden är relativt fast

under perioden samt räntekostnaden i absoluta tal förändras i mindre grad vid förändrad soliditet. Som medel över hela perioden skulle det genomsnittliga fallföretaget klara en soliditet 1 på ca 30 % (ca 50 % belåning), då företaget utslaget över hela perioden skulle klara att betala räntor, privatuttag och investeringsnetto med resultatet från driften. Resultat speglar förhållandet att dagens marknadspriser på mark oftast avviker från markens avkastningsvärde. Då en belåning på hela marknadsvärdet inte kan göras om enda inkomstkälla är avkastningen på mark, och ett rimligt privatuttag ska tas ut och återinvesteringar ska kunna göras. För fallföretagen med mindre andel ägd mark har belåningsgraden mindre betydelse, och lägre soliditetsnivåer leder inte till lika stora problem med att betala räntor det sämsta året.

Om räntesatsen skulle kunna sättas utifrån ett medel av periodens fem års räntesatser skulle inte andelen dåliga utfall minska. Att det under de fem undersökta åren inte erhålls någon effekt av att jämna ut räntan har troligtvis med den samvariation som kan ses mellan rörlig ränta och spannmålspris, då dessa under perioden i stora drag följs åt. Känslighetsanalys av räntesats visar att en ökad räntenivå innebär ett kraftigt ökat behov av andelen eget kapital. Även här visar resultatet på en stor skillnad mellan företag med mycket arrende i jämförelse med företag med mycket ägd mark. Där behovet av soliditet i större grad ökar på företag med stor andel ägd mark.

För att undersöka vad variationen i fallföretagen kassaflöden beror på, har pris- och skörderisk undersökts närmare. Detta har skett genom att pris- och skördenivåer justerats i gjorda efterkalkyler i driftsplaner. Verkligt skördeutfall och spotpriser har jämförts med om alla undersökta åren fått samma pris eller skördenivå. Hela prisrisken beskrivs inte här, då gödselpriser och andra insatsvarors priser inte ingår i analysen, bara pris på grödan. Syftet med denna jämförelse har varit att förstå dessa parametrars påverkan på risken i företagen.

Analysen av de två riskkategorierna sker i ett första steg genom att verkliga skördar används alla undersökta år, men priser på olika grödor sätts till samma medelpris alla åren grödan odlas. På detta sätt utelämnas prisrisken alla åren. I ett andra steg används verkliga spotpriser alla undersökta år men med skördar sätts till medelskördar för femårsperioden. På detta sätt utelämnas skörderisken alla åren. I ett sista steg används både medelpriser och medelskördar för att undersöka bådassammansamma effekt på företagets risk. Vid medelskördar är standardavvikelsen oftast större än vid medelpriser, dvs. prisrisken får företagets resultat att variera mest. Om både pris- och skörderisk plockas bort sjunker ofta standardavvikelsen under de enskilda riskerna.

Vid jämförelse av betydelsen av pris- och skörderisk på resultaten före avskrivningar i fallföretagen i Skåne med fallföretagen i norra Götaland, kan en del intressanta iakttagelser göras. Med borttagen prisrisk minskar standardavvikelsen mer hos fallföretagen i norra Götaland i jämförelse med Skåne, vilket pekar på en högre prisrisk hos företagen i norra Götaland.

Trots stora förändringar i standardavvikelse för resultat före avskrivningar, blir förändringarna i kassaflödesanalysens utfall inte så stora, även om skörde- och prisrisk tas bort. Påverkan av prisrisken kan i utfall för kassaflödesanalysen inte ses vara överlägsen skörderisken. Den låga effekten av prisrisken i utfall på kassaflödesanalysen beror på att den rörliga räntan i stor grad följer utvecklingen av spannmålspriserna åren 2006 till och med 2009. Detta ger då en hög räntekostnad år med höga priser och låg räntekostnad år med låga priser, t.ex. effekten av 2009 års låga spannmålspriser minskas då den rörliga räntan samtidigt sjunker kraftigt.

Risk kan mätas som ett resultatets standardavvikelse, dvs. som variationen kring ett medelresultat. Men kan medelresultatet höjas med bibehållen standardavvikelse är variationen fortfarande lika stor men risken för sämre utfall minskar. Utifrån detta kan man säga att en förbättrad lönsamhet kan innebära minskad risk för dåligt ekonomiskt utfall. Detta kan vara fallet även om standardavvikelsen ökar något vid förbättrad lönsamhet.

Att öka intäkterna med 10 %, allt annat lika, får betraktas som en ganska genomgripande förändring på fallföretagen. Förändringen gör att företagen skulle kunna öka sin belåning något och därigenom minska soliditeten med några procentenheter. En lite mindre förändring kan utläsas för minskade direkta kostnader med 10 %. Det är intressant att jämföra höjningen i intäkter med 10 % med alla fallföretagens utfall i kassaflödesanalyser i sin helhet. Att förändringen inte blir mer genomgripande i kassaflödesanalyser måste betyda att lönsamheten skiljer sig mycket mellan företagen. Och detta sker vid standardiserat privatuttag, nettoinvesteringar, räntesats och soliditet, vilket bör göra företagens lönsamhet mycket jämförbar. Detta pekar på att spridningen i lönsamhet mellan företagen är stor.

Teorin kring diversifiering utgår enkelt uttryckt ifrån att man genom att ha flera verksamheter i företaget kan minska företagets totala risk genom att utfallet i de olika verksamheterna inte samvarierar helt. Ett lantbruksföretag kan ha olika sorters verksamheter som växtodling, djurhållning, entreprenad och skog mm. Samtidigt kan växtodlingen diversifieras genom valet av olika grödor som odlas. Dessa två sätt att diversifiera växtodlingsföretaget undersöks i studien.

Valda fallföretag har viss sidoverksamhet jämte egen växtodling. För att underöka denna diversifierings påverkan på risken i företaget har företagen sorterats i företag med mindre och större sidoverksamhet utanför egen växtodling. Det finns i studiens resultat inget som pekar på att fallföretag med mer sidoverksamhet har mindre variation i resultat än de med mindre sidoverksamheter.

Diversifiering av grödors påverkan på ekonomisk risk har också undersöks i studien. Fallföretagens grödor har delats upp i basgrödor och specialgrödor. Specialgrödor är grödor som traditionellt inte odlas på alla gårdar i trakten och som ibland kräver specialmaskiner som inte används i spannmålsodling. Basgrödor är grödor som traditionellt odlats på många växtodlingsföretag i trakten. Uppdelningen har till viss del varit subjektiv, då den uterspeglar författarnas syn på vad som är specialgrödor och basgrödor.

Basgrödor: höst- och vårvete, höst- och vårkorn, råg, rågvete, havre, höst- och vårraps, vall
Specialgrödor: ärter, åkerböna, oljelin, sockerbetor, potatis, frövall

Analysen av diversifieringen i grödor har skett genom att alla specialgrödor har tagits bort alla undersökta år hos fallföretagen. Dess areal har sedan för vart och ett av åren fördelats lika mellan aktivt odlade basgrödor. Detta är en grov förenkling av verkligheten då grödor som lämnas kvar inte nödvändigtvis kan ge en fungerande växtföljd. Detta leder också till att vissa gårdar går från en mycket diversifierad grödmix till en mer specialiserad. Andra gårdars grödmix förändras inte alls eller ganska lite.

Visserligen ökar standardavvikelsen i fallföretagen, vilket indikerar att risken ökar med utebliven odling av specialgrödorna. Men samtidigt minskar lönsamheten i form av resultat efter avskrivningar. Vissa gårdar uppvisar stora lönsamhetsminskningar. Detta påvisas också i upprättade efterkalkyler på dessa gårdar där specialgrödor ger en god lönsamhet i jämförelse med basgrödor, på just fallföretagen marker. Detta visar att odlingen av specialgrödor på dessa gårdar framförallt är ett sätt att öka lönsamheten mer än ett sätt att reducera risker i växtodlingen. En ökad lönsamhet är dock positiv ur riskreduceringssynpunkt. Utfallen i kassaflödesanalysen visar att fallföretagen oftast behöver en högre soliditet med ökad specialisering, men en stor del av denna effekt kan kopplas till lönsamhetsförsämringen. Med justering för minskade förfruktvärden samt förändrade kostnader för arbete och specialmaskiners ränta och avskrivning måste soliditeten höjas från 21 % till 41 % i medel på alla fallföretag på kort sikt och från 29 % till 40 % på lång sikt. Men vid eliminering av lönsamhetsförsämringen blir förändringen mindre, 21 % till 26 % på kort sikt.

Någon förändring av förmågan att från kassaflödet från driften betala räntor, eget uttag och investeringsnetto kan inte utläsas med två dåliga skördeår i följd i jämförelse med det verkliga skördeutfallen. Detta resultat ska dock inte ges för stor vikt då verklighetens skördeutfall på många fallföretag sammanföll med den förändrade. År 2006 var ett dåligt skördeår till följd av dåligt väder i skördetid. Då denna studie bygger på att 2006 ska sättas som sämsta skördeår och 2007 som näst sämst, blir det oftast bara 2007 som byter plats. Detta betyder testat utfall i mångt och mycket liknar verkligt utfall, vilket gör att skillnaderna också blir små.

Ett verktyg för att hantera den finansiella risken är att binda räntan på viss nivå på olika löptider. Hur bunden ränta skulle påverkat fallföretagens risksituation har undersökts, genom att räntan bundits till 20 % andel varje nytt år, dvs. bunden ränta bygger på fem års räntesats för bunden ränta. Effekten av en bunden ränta blir på både kort och lång sikt sämre än vid rörlig ränta under undersökt period. Endast vid ett av de undersökta åren blir den bundna räntan lägre än den rörliga. Med vald strategi för att binda räntan blir i medel den bundna räntan 1,33 procentenheter dyrare än den rörliga räntan under perioden.

Prissäkrings påverkan på fallföretagens risksituation har undersökts. Prissäkring mot börs har tillämpats, på Parisbörsen (MATIF) och Chicagobörsen (CBOT). Effekter av avgifter, tillhandahållning av marginalsäkerhet eller skatter har inte beaktats i analysen. Maximalt har 50 % av medelskörd av vete, vårkorn och raps säkrats årligen. Strategier för prissäkring har jämförts mot att grödor säljs till spotpris. Fyra prissäkringsstrategier har tillämpats på fallföretagen under femårsperioden:

1. Fast låsning MATIF: Låsning sker alltid vid tre tillfällen innan skörd på fasta tidpunkter och kvantiteter, oavsett vilket pris säkringen sker till (priset på future).
2. Fast låsning CBOT: Låsning sker alltid vid tre tillfällen innan skörd på fasta tidpunkter och kvantiteter, oavsett vilket pris säkringen sker till (priset på future).
3. Stopploss låsning CBOT: Låsning sker löpande innan skörd när prissäkringen kan ske till ett visst pris (priset på future). Kvantitet som kan säkras ökar från höst till vår.
4. Stopprofit låsning CBOT: Låsning sker löpande innan skörd när prissäkringen kan ske till ett visst pris (priset på future), men först när pristrenden vänt och fallit med ett bestämt antal ören. Kvantitet som kan säkras ökar från höst till vår.

Med försäljningsstrategi ett och två där det alltid sker prissäkring vid fasta tidpunkter erhålls ett lägre resultat före avskrivningar i medel än vid försäljning till endast spotpriser. Däremot sjunker standardavvikelsen dvs. variationerna i resultat. Vid försäljningsstrategierna tre och fyra ovan, som arbetar med aktiveringsnivåer, erhålls ett något bättre resultat än försäljning till bara sportpriser. Här sker också en minskning av standardavvikelsen mot att bara sälja till spotpris, dock inte lika stor minskning som vid de två första säkringsalternativen med fast låsning oavsett pris.

I test av strategier i kassaflödesanalyser kan man utläsa en sämre lönsamhet för fast låsning på MATIF och CBOT. På kort sikt kan en säkring av priset under undersökt period tillåta en lite lägre soliditet för att inte få problem med att betala räntor. I kassaflödesanalyserna kan man också iaktta att en strategi med fast låsningen inte på kort sikt ger bättre utfall än en strategi med aktiveringsnivåer. Detta beror på att en sämre lönsamhet i säkringen med fast låsning slår igenom hårdare än dess mindre standardavvikelse.

Ett sätt för att hantera risk kan vara att genom tillgång på kapital jämna ut svängningarna i kassaflöde mellan åren. Detta kan ske på olika sätt, t.ex. kan man bygga upp en kassareserv eller ha tillgång till en checkräkningskredit som förutom att bara hantera svängningar inom året också kan hantera svängningar mellan år. Två storlekar på kassareserv har undersökts, 10 % och 20 % av genomsnittlig årlig omsättning. Alla företag erhåller denna summa vid år 2006. Med tillgång till en kassareserv kan en lägre soliditet tillåtas på kort sikt. Intressant att notera är att effekten av att gå från ingen kassareserv till kassareserv motsvarande 10 % av omsättningen är betydligt större än effekten av att gå från 10 % i kassareserv till 20 %.

I undersökningen ingår att analysera om befintliga eller nyutvecklade nyckeltal kan hjälpa till att beskriva företagets risksituation eller dess förmåga att hantera risker. Man kan se ett visst samband mellan nyckeltalet soliditet och kommande års kassaflödes förmåga att täcka räntor, eget uttag och nettoinvesteringar. Detta borde också vara naturligt då räntebelastning borde minska med högre soliditet, vilket även belastar kassaflödet mindre. Detta gäller också vissa andra nyckeltal som behandlar räntor som ränteteckningsgrad, räntekostnader i förhållande till omsättning och räntekostnader i förhållande till spannmålskvivalenter. Alla nyckeltal som här visar tendenser till att kunna förutse nästa års utfall i kassaflödesanalysen behandlar alla någon del av den finansiella risken.

Diskussion

Studien har inriktats på att undersöka växtodlingsföretagets risk och hur denna kan minskas. Under arbetet med studien har det mer och mer framkommit att förmågan att bära risk som företag också har stor betydelse. Förmågan att bära risk har då också betydelse för hur stor risk företaget bör ta och i förlängningen vilka olika riskreduktionsverktyg som ska användas. Soliditet är självklart viktig för förmågan att bära risk. Förmågan att mellan åren förflytta privatuttag och reinvesteringar, och till viss del också underhållskostnader, har också stor betydelse.

Finns det möjlighet att olika år ta ut olika stora privatuttag ur företaget kan det påverka förmågan att hantera risk mycket. Detta syns tydligt i resultaten av olika använda soliditetsnivåer på fallföretagen. Kan man under ett av de fem åren som undersökts avstå från att ta ut fullt privatuttag, kan soliditetsnivån i medel sänkas ganska radikalt. Med detta menas inte att privatuttaget som medel över en period inte ska motsvara en marknadsmässig lön, utan bara att den varierar över olika år. Utifrån detta resonemang har lantbrukarens behov av privatuttag betydelse för hur mycket risk hans växtodlingsföretag kan bära och vidare vilket behov han har av riskreduceringsverktyg. Ett liknade resonemang kan föras när företagets arbete till stor del utförs med anställd personal, där en förflyttning av lönen inte är tänkbar. Studerade fallföretag har i varierande grad anställd arbetskraft, så en del av denna effekt finns i resultaten som framkommit. En större verksamhet skulle troligen innebära mer anställd personal och möjligheten att med privatuttag hantera resultatsvängningar minskar.

Möjligheten att förflytta utgifter för reinvesteringar mellan olika år har liksom förflyttning av privatuttaget stor betydelse för förmågan att bära risk. Vid kontant betalning av utrustning borde möjligheten vara stor. Men vid lånefinansierad eller leasad utrustning blir detta svårare, då amorteringar och leasingavgifter måste betalas enligt plan. Troligtvis har företag som betalar många större reinvesteringar kontant också en hög soliditet, vilket skulle innebära att denna möjlighet att hantera svängningar i resultat borde ha ett samband med företagets soliditet.

Som visats i resultaten har soliditeten i företaget stor betydelse för företagets risk. Riskreduktionsverktyg kan ses som ett sätt att minska sin risk i företaget givet en soliditet eller att kunna sänka sin soliditet utan att höja den ursprungliga risken. Men man kan också se soliditeten som ett riskreduktionsverktyg. Att upprätthålla sund soliditet minskar risken betydligt för att kassaflödet enskilda år inte blir så dåligt att nödvändiga utgifter inte kan betalas. Vad som är en sund soliditet beror självklart på det enskilda företaget och mer exakt dess förmåga att leverera kassaflöde. Med standardiserat privatuttag, investeringsnetto och rörlig ränta behövde fallföretag med över hälften arrenderad mark på lång sikt i medel en soliditet 1 (dvs. exkl. latent skatteskuld) på 26 % i jämförelse med 34 % för fallföretag med under hälften av arealen som arrenderad mark.

Samtidigt leder en låg soliditet till högre marginalkostnader. En lägre soliditetsnivå gör det mer motiverat att binda räntan, något som långsiktigt kan vara dyrare än rörlig ränta. Även om skillnaden inte är så stor på den totala summan blir kostnaden hög för de extra procentenheter soliditet som bindningen gör det möjligt att utnyttja. Samtidigt kan hög belåning leda till höga räntor på lån med sämre säkerhet, något som gör att marginalräntan också blir dyr. Dvs. en lägre soliditetsnivå gör det mer motiverat med dyra riskreduceringsverktyg. Detta leder till att den sista motiverade investeringen som sänker soliditeten bör jämföras mot den högre marginalränta som erhålls.

Man kan dock reagera på att skörde- och prisrisk inte påverkar fallföretagen i större grad än som visas i studien. Tillämpas medelpriser och medelskördar på fallföretagen blir inte effekten på ökad förmåga att tåla skuldsättning särskilt mycket högre. En effekt som till största delen kan tillskrivas medelpriser dvs. minskad prisrisk. Detta är intressant då detta sätter ett visst golv på hur mycket ökad användning av prissäkring skulle kunna påverka fallföretagets förmåga till belåning och också en viss måttstock hur väl man kan mildra prisrisken. Att effekten kan tyckas låg ska inte överdrivas, då övriga förändringar som prövats ofta inte ger så stor påverkan på förmågan att tåla belåning.

Jämförs resultat före avskrivningar kan man se en tydlig skillnad mellan fallgårdarna i Skåne och norra Götaland. Minskas skörde- och prisrisken får detta störst effekt på standardavvikelsen hos fallföretagen i norra Götaland. Särskilt gäller detta prisrisken. Den mindre diversifieringen i grödor och då särskilt i annat än spannmålsgrödor bör vara orsaken till den större skörd- och prisrisken på fallgårdar i norra Götaland. Samvariationen mellan pris på de olika grödorna för de mer spannmålsdominerade växtföljderna i norra Götaland bör vara större än de mindre spannmålsdominerade växtföljderna i Skåne.

Att hålla en god lönsamhet i företaget är i sig det bästa sättet att minska sin risk i företaget.

Ett gammalt ordspråk säger att "man inte ska lägga alla äggen i samma korg", dvs. diversifiering minskar den totala risken. Ett ordspråk som enligt resultaten i detta projekt står sig väl. Att ta bort kompletterande grödor och ersätta dessa med mer konventionell spannmål- och oljeväxtodling leder oftast till större variation i kassaflöde och sämre lönsamhet.

Resultatet visar att odling av specialgrödor troligen odlas utifrån att de ger en bättre lönsamhet på gårdens marker än andra basgrödor. Den ökade risken för dåligt utfall i kassaflödesanalysen bör till stor del kopplas till sämre lönsamhet vid bortplockade specialgrödor. En viss utjämnade effekt av en diversifiering av grödmix kan dock ses utöver lönsamhet. Följsamheten i priser vad gäller spannmålsgrödor är stor. Många specialgrödor följer dock inte direkt spannmålspriserna utan påverkas troligen senare av dessa vid senare prisförhandlingar. Att i ett geografiskt område ha grödor som både kan utgöra en bra avbrottsgröda i spannmålsodlingen och jämna ut prisrisken i spannmålsodlingen är mycket fördelaktigt.

Studien av prissäkring behandlar endast ett fåtal år under vilket prissäkring av lantbrukets avsalugrödor mot börs blivit tillgänglig och marknadsförd. Detta är ett fåtal år och för bra statistiskt resultat behövs fler år. Vissa tendenser kan dock iaktas och diskuteras. I studien har olika strategier för att prissäkra spannmål och oljeväxter prövats. Resultatet av generell undersökning åren 2006 till 2014 visar att en kontinuerlig säkring under året ger den största minskningen i variation av priset, dock med ett lägre medelpris än vid försäljning till endast spotpris vid skörd. Med en strategi där bara prissäkring sker när ett visst tröskelpris uppnåtts gav inte lika stor reduktion i variation av priset som den kontinuerliga prissäkringen. Däremot kunde ett lika bra medelpris uppnås med denna strategi som med försäljning till endast sportpris. Mer avancerade försäljningsstrategier kunde i denna studie inte påvisas ge ett bättre medelpris eller riskreduktion än de enklare. Ska detta tillämpas praktiskt betyder resultatet att en strategi där man som lantbrukare säkrar över ett visst tröskelpris vid några få tillfällen under året kan ge en viss reduktion av variation i pris. Men ju högre

tröskelpriset är, ju färre tillfällen sker prissäkring, vilket betyder att variationerna i pris ökar ju högre tröskelpriset sätts.

Effekterna på fallföretagen av de fyra prissäkringsstrategierna blir ganska måttliga. Förmågan att på kort sikt klara större belåning ökar i jämförelse med att bara sälja till spotpris vid skörd. Däremot omfattar denna förändring bara uppemot 5 % i ökad belåningsförmåga. Värt att notera är att även om mindre variation erhålls med kontinuerlig låsning blir utfallet i kassaflödesanalysen för sämsta årets utfall ändå bättre med användande av tröskelpris, då medelpriset blir högre för denna strategi.

Effekten av prissäkring kunde i större grad noteras på mer spannmålsdominerade växtodlingsföretag. I växtodlingsföretag med mer diversifierad växtföljd blev ofta effekten mindre. Detta stämde också väl med undersökningen av prisrisken i fallföretagen där denna var större för mer spannmålsdominerade fallgårdar i norra Götaland. En sak som inte undersökts i studien och som kan innebära problem vid användning av prissäkring på börs är kravet på marginalsäkerhet. Kan inte företaget genom likvida medel eller ställda säkerheter ordna denna marginalsäkerhet blir möjlighet till denna prissäkring svår. Ett alternativ är då att använda sig av spannmålshandlares fastpriskontrakt där krav på marginalsäkerhet inte ställs. Hur utfallet blivit med användande av fastpriskontrakt på fallföretagen har dock inte undersökts i studien.

Nyckeltal som är kopplade till finansieringen visar tendenser till att kunna förutsäga utfallet nästa år. Risken i driftsresultat är dock svårare att fånga. Få testade nyckeltal har testats som direkt behandlar detta.

Publikationer

En mer utförlig genomgång av studien kan fås i en större rapport i Hushållningssällskapets rapportserie, tillgänglig på HIR Malmöhus hemsida www.hirmalmohus.se.

Slutsatser

Att hantera ekonomisk risk handlar inte bara om att minska den, företaget kan också ha olika förmåga att bära risk. Ett företag där privatuttag, underhållskostnader och investeringar kan flyttas mellan olika år, har större förmåga att bära risk. En mindre förmåga att bära risk innebär större behov av riskreduceringsverktyg vid lika belåning.

Det klart bästa sättet att minska sin risk är att ha en bra lönsamhet. En bra lönsamhet ger större utrymme till att ha en lägre soliditet. En långsiktig sund soliditet hos fallföretagen bör i medel ha legat på ungefär 30 % i soliditet 1 (dvs. 20 % latent skatteskuld och 50 % andra skulder) under undersökt period. Med stora skillnader mellan avkastningsvärde och marknadsvärde behövs dock en högre soliditet på företag med större andel ägd mark. Samtidigt spelar självklart lönsamheten på företaget in, en god lönsamhet tillåter en lägre soliditet.

Spannmålspris och rörlig ränta som använts i studien har samvarierat i stor grad, vilket gör att variationer i dessa tagit ut varandra. Dvs. prisrisken har till stor del kunnat buffras med ränterörelserna. Detta är intressant då ett uteblivet samband skulle kunnat innebära att år med låga avsalupriser kan bli mer kännbara än vad som varit fallet under undersökt femårsperiod.

Fallföretagen hade i olika grad en diversifierad grödfördelning, som både bidrog till minskad risk i företaget och ökad lönsamhet. Att diversifiera företagets grödfördelning är ett bra och billigt sätt att minska risken i företaget, förutsatt att diversifieringen sker med lika lönsamma grödor som befintliga

grödor. Att det finns möjlighet att i området odla grödor vars pris- och skördnivå samvarierar mindre med dominerande spannmålsodling, kan bidra mycket till minskad risk i områdets växtodlingsföretag. Mellan företag i norra Götaland och Skåne kunde en skillnad ses i variation i resultat där företag i norra Götaland hade en högre variation. Vid ett scenario med specialisering av grödor på fallföretagen ökade risken mest hos fallföretag i Skåne. Utifrån dessa observationer kan man dra slutsatsen att möjligheten till större diversifiering av grödor i Skåne bör vara en stor bidragande faktor till mindre variation i resultat på fallföretag i Skåne.

Att tillämpa kontinuerligt bindning av låneräntan under undersökt perioden 2006 tom. 2010 minskade inte risken i fallföretagen.

Att använda prissäkring kunde både påvisas minska prisrisken i en standardiserad undersökning (2006-2014) och tillämpat på fallföretagen (2006-2010). Lönsamheten blev både något sämre och något bättre beroende på vilken säkringsstrategi som valdes. Under undersökta år blev utfallet bra av en enklare säkringsstrategi med endast säkring över ett tröskelpris, då lönsamheten kunde bibehållas, men risken minskas. Mer avancerade säkringsstrategier kunde inte påvisas ge en bättre effekt än den enkla. En större minskning av risken vid prissäkring kunde ses hos fallföretag i norra Götaland än fallföretagen i Skåne. Detta skulle kunna förklaras med att fallföretagen i norra Götaland har mer spannmålsdominerade växtföljder. Av detta kan man dra slutsatsen att prissäkring av avsalupriset är mer motiverad ur risksynpunkt när få grödor odlas vars pris starkt samvarierar med spannmålspriset (vetepreis). Fallföretagens kunde på kort sikt med prissäkring ha en lägre soliditet, dock är förändringen inte stor.

Om det är möjligt att mellan olika år ha en kassareserv eller checkräkningskredit som kan användas för att utjämna variationen i kassflöden mellan olika år, är detta ett bra och kostnadseffektivt verktyg att hantera risk med.

Nyckeltal som är kopplade till finansieringen visar tendenser till att kunna förutsäga utfallet nästa år. Detta gäller både soliditet och nyckeltal som beskriver räntornas nivå i förhållande till resultat, omsättning och andel av spannmålspris. Utifrån detta bör man kunna dra slutsatsen att den finansiella risken kan beskrivas väl med dessa nyckeltal.

Resultatförmedling till näringen

Genomförda seminarium/föredrag:

Hushållningssällskapets kompetensdagar 2013, 10 min (2013-10-07)

Elmia Lantbruk, speakers corner, 30 min (2014-10-23)

Huvudseminarium, Partnerskap Alnarp, 150 min (2014-11-19)

Media:

Artikel Arvensis, nr 6 2014

Artikel Land lantbruk, 2014-11-21

Planerade aktiviteter:

Hushållningssällskapet Skånes Jordbrukardagar 2014, (januari 2015)

Hushållningssällskapet utbildningsdagar, ekonomirådgivare från hela Sverige (februari 2015)

Artikel Tidningen Lantmannen (december 2014)

Artikel ATL